

SLIK ARBEIDER KOMMUNER MED LHBT+

En kunnskapssamling skrevet av
doktorgradsstipendiat Jon Martin Larsen
for Nesodden kommune og Follorådet.

Sist oppdatert 18. mai 2021.

INNHALDSFORTEGNELSE

BAKGRUNN:	3
PROSJEKTETS MÅL	4
LEVEKÅR FOR LHBT+ I NORGE	5
LOVVERK OG NASJONALE FØRINGER:	7
NASJONALE PLANER:	7
INNSATS FOR LHBT+ I ANDRE KOMMUNER:	8
EVALUERING AV PLANENE:	9
TILTAK FOR LHBT+ I ANDRE KOMMUNER:	11
HELSE OG OMSORG:	12
SKOLE OG OPPVEKST:	14
KULTUR OG MILJØ:	15
MER INKLUDERING:	16
VELVÆRE OG TRYGGHET FOR ALLE INNBYGGERE:	17
KOMMUNENE SOM ARBEIDSGIVER:	18

BAKGRUNN:

Nesodden kommune har, både politisk og administrativt, tatt initiativ til å samle de andre Follo-kommunene Frogn, Nordre Follo, Ås, Vestby og Enebakk, i et prosjekt for å mobilisere økt innsats og dialog med sine *lesbiske, homofile, bifile og andre innbyggere som bryter med normer for kjønn- og seksualitet* (LHBT+). Dette skjer etter en økende erkjennelse av at kommunen må utvikle nye metoder og tjenester for å gi likeverdige tilbud og tjenester til sine innbyggere. Dette gjelder særlig innbyggere som tilhører minoriteter, marginaliserte og sårbare grupper. Likeverdige tjenester er ikke like tjenester for alle, men tjenester som møter ulike mennesker. Den unike norske studien «Skeiv på Bygda»¹ fra 2015 har gitt oss innsikt i levekårene for LHBT+ i Norge. Studien forteller om alvorlige utfordringer, som høyere selvmordsrate, mer uhelse, mer trakassering og stadig usynliggjøring for denne gruppen.

Hovedfunn er følgende:

- Større helseproblemer
- Mindre tilfreds med livet
- Flere negative erfaringer på skole og arbeidsplass
- Mindre åpenhet
- Ikke bedre i større kommuner

Rapporten «Eneste Skeive på bygda»² fra 2018 avdekker at lokale myndighetene feiler i forsøkene på å utvikle dialog og tjenester som møter disse utfordringene.

Hovedfunn er følgende:

- Utilgjengelig offentlige ansatte
- Heteronormative rammer og tjenester
- Manglende kunnskap, og manglende muligheter for kunnskapsheving
- Manglende bevissthet hos ledelsen

Det er derfor et stort behov for bedre innsikt i hvilke utfordringer våre lokale LHBT+ har, også sett i et interseksjonelt lys, det vil si å se flere minoriteter eller diskrimineringsgrunnlag i sammenheng.

Prosjektet er også **betimelig** i lys av at kommunene med den nye aktivitets- og redegjøringsplikten må skreddersy likestillings- og antidiskriminerings tiltak. Likestilte tjenester betyr å dekke ulike behov, sier Likestillings- og diskrimineringsombudet, og dette prosjektet vil **gi en innsikt kommunene ikke har i dag**, både på dagens levekår og fremtidige løsninger.

Prosjektet er finansiert av Norsk Forskningsråd, Sparebankstiftelsen DNB, Høyskolen Kristiania, Nesodden kommune og Follorådet.

¹ Skeiv på bygda (2015): https://www.kun.no/uploads/7/2/2/3/72237499/2_2015_lhbt.pdf

² Den eneste skeive på bygda (2018): https://www.kun.no/uploads/7/2/2/3/72237499/stubberud_pr%C3%B8itz_og_hamidiasl_2018_-_den_eneste_skeive_i_bygda_-_web.pdf

PROSJEKTETS MÅL

Prosjektets mål er å **bedre levekårene og dialogen** med våre LHBT-innbyggere gjennom **kunnskapsbaserte politiske og administrative beslutninger om fornying av offentlige tjenester**. Det unike kunnskapsgrunnlaget vil ha umiddelbar effekt for kommunene politisk og administrativt i arbeidet med å videreutvikle våre tjenester, fordi vi i prosjektet sikrer formidling og operasjonisering av kunnskapen fortløpende og inkluderer flere fagmiljøer i kommunene.

Prosjektet inkluderer forskning på levekårene for våre LHBT+-innbyggere og deres møte med kommunen i dag, som kan gi verdifull innsikt også for andre kommuner nasjonalt og internasjonalt. Vi ønsker at prosjektet vil resultere i egne skreddersydde handlingsplaner for Follo-kommunene og etablere en innovativ modell for strategisk kommunikasjon, dialog og tjenesteutvikling for minoriteter gjennom blant annet aktivt medborgerskap, med arbeidstittel Follo-modellen.

Prosjektet vil bli organisert som et doktorgradsprosjekt i samarbeid med Høyskolen Kristiania, hvor kandidaten i dag er høyskolelektor ved avdeling for kommunikasjon, ledelse og markedsføring, med samarbeidsavtale med det gradsgivende Universitetet i Bergen.

Prosjektet tar sikte på å få større kunnskap om følgende:

1. Hva karakteriserer forholdet mellom kommunene i Follo-regionen, deres ansatte og deres LHBT+-innbyggere i dag? Herunder: a) Hva er gjeldende administrative og politiske retningslinjer og strategier rettet mot LHBT+ innbyggere i kommunene? b) Hvordan lever LHBT+ i kommunene i dag? c) Hvilke nåværende levekår blant LHBT+ blir vektlagt av LHBT+ selv i møte med kommunene?
2. Hva er de optimale forholdene mellom kommunene i Follo-regionen, kommunenes ansatte og deres LHBT+-innbyggere?
3. Hva er de optimale *administrative og politiske retningslinjene og kommunikasjonsstrategiene* overfor LHBT+ i kommunene?

Prosjektet vil sikre et **kunnskapsgrunnlag og beslutningsgrunnlag** som vi ikke har i dag, i Norge eller internasjonalt, og møter innsiktsbehov og innovasjonsmuligheter innen sektorer som helse- og omsorg, folkehelse, skole og oppvekst, kultur og miljø samt tjenesteutviklingspotensiale innen integrering/inkludering og frivillighet. Det forventes at prosjektet fører til fornyelse i offentlig sektor og bedre offentlige tjenester.

Nyere norsk og internasjonal forskning på holdninger og levekår for LHBT+ vil **danne et nullpunkt** for forskningen lokalt. Mange av de relevante forskningsfunnene er samlet hos Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) i deres database for LHBTIQ-statistikk på Bufdir sine nettsider.³

³ Bufdirs LHBTIQ-statistikk:

https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtiq/?gclid=CjwKCAjwhYOFBhBkEiwASF3KGZlp6MzW7Og4Xhpak5cN7g06GTM4BGYJf_Nlwu5baMd1rDYwPvlhDxoCO_kQAvD_BwE

LEVEKÅR FOR LHBT+ I NORGE

NOVA-undersøkelsen «Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn» (Hegna, Kristiansen, Moseng 1/99) ga oss for første gang en innsikt i forskjeller mellom lesbiske, homofile og bifile og den øvrige befolkningen. Rapporten viste blant annet at mange, spesielt unge lesbiske og homofile har psykiske problemer og at antall selvmordsforsøk er høyere enn i befolkningen ellers. Sju Sju år senere, i 2006, kom NOVA igjen med en undersøkelse om vold, overgrep og trusler som viste at fire av ti homofile menn har opplevd vold, overgrep eller trusler i løpet av siste år.

Undersøkelsen «Seksuell orientering og levekår» utarbeidet av UNI-Helse i 2013⁴ ga en omfattende beskrivelse av levekårene til lesbiske, homofile og bifile i Norge, som det fortsatt vises til når en snakker om levekårsutfordringer blant LHBT+. Hovedinntrykket fra rapporten er at lesbiske og homofile i Norge skiller seg lite fra heterofile kvinner og menn i utdanningsnivå, inntekt og deltakelse i kultur- og fritidsaktiviteter. Mange lever gode liv, opplever aksept og har god helse, men samtidig peker rapporten på at enkelte utsatte grupper opplever diskriminering og levekårsproblemer. Særlig gjelder dette lesbiske og homofile med minoritetsbakgrunn, bifile menn og kvinner, og transpersoner. På tross av positiv utvikling har så mange som 12 prosent av lesbiske, 19 prosent av bifile kvinner, 10 prosent av homofile menn og 11 prosent av bifile menn rapportert om selvmordsforsøk. Tallene er dobbelt så store som blant heterofile kvinner og menn. Det er særlig verdt å merke seg at to av ti bifile kvinner har forsøkt å ta livet sitt, og at så mange som **en av fire unge mellom 16 og 24 år har forsøkt å ta livet sitt**. En av ti unge har hatt selvmordstanker siste 14 dagene.

I undersøkelsen for transpersoner «Alskens folk. Levekår, livssituasjon og livskvalitet til personer med kjønnsidentitetstematikk» fra 2013⁵ kommer det fram at transpersoner møter liten respekt. De møter transfobiske holdninger, utestengning, trakassering og diskriminering. Dette gjelder i arbeid og utdanning, i utelivet og i fritidsaktiviteter, i møte med helsevesenet og i offentlige tjenester og i nære omgivelser og familie. De opplever særlig pubertetstiden som svært vanskelig på grunn av spørsmål rundt egen identitet og omgivelsenes forventninger til at de skal leve opp til tokjønnsmodellen. Transpersoner kan møte praktiske utfordringer i hverdagen som andre ikke har. Idrett, svømming og aktiviteter som innebærer bruk av garderober, kan være problematisk. Mangel på praktiske løsninger bidrar til at transpersoner opplever diskriminering i hverdagslivet, og ekskluderes fra aktiviteter.

I 2015 kom svenske Folkhälsomyndigheten med en nordisk undersøkelse som sa at **hver tredje transperson har prøvd å ta livet sitt**.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har de siste fem årene også vært oppdragsgiver for undersøkelser som særlig handler om mobbing, trakassering og vold.

Blant hovedfunnene er:

- En av fem LHBT-personer i Norge har opplevd hatytringer, og mer enn hver tiende har fått konkrete trusler. (ISF, 2019)

⁴ UNI-Helse: <https://www.bufdir.no/Lhbt/Dokumentside/?docId=BUF00002184>

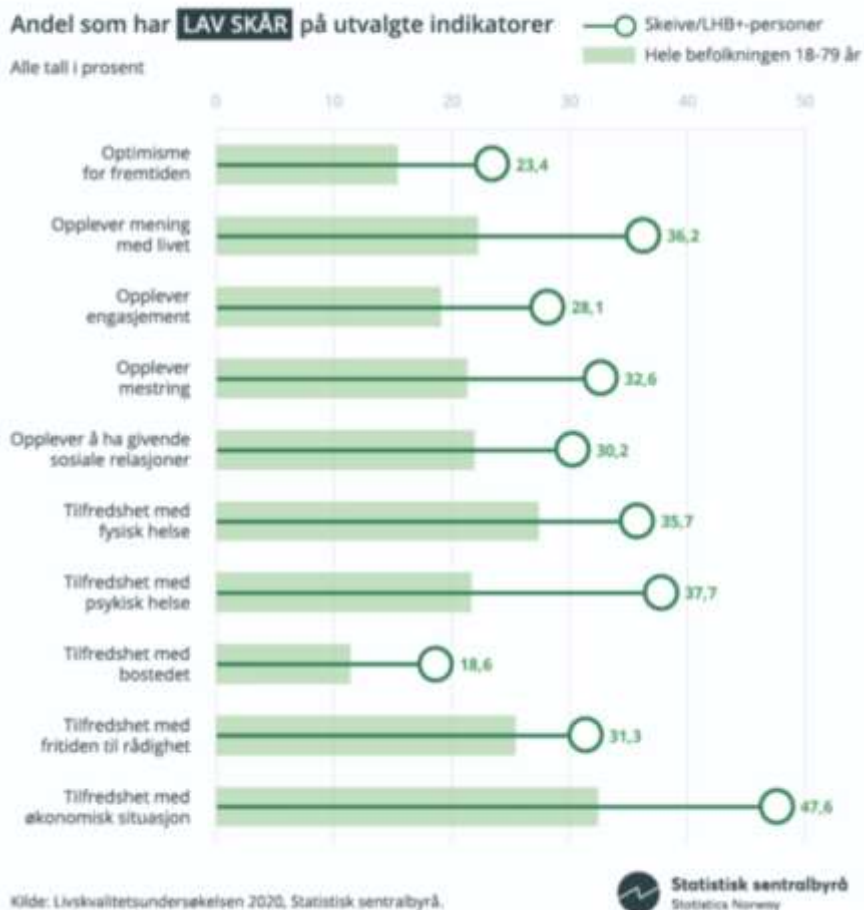
⁵ Alskens folk: <https://www.bufdir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00001926>

- Halvparten av våre skeive innvandrere har hatt selvmordstanker, to av ti har forsøkt å ta livet sitt. (NF, 2018)

I tillegg har Unge Funksjonshemmede utført den første undersøkelsen som handler om dobbelt- og trippeldiskriminering, det vil si diskriminering på flere grunnlag. Denne kom i 2018, og slo i stor grad fast at dobbeltminoriteter er dobbelt diskriminert.⁶

Nå, drøye tjuer år etter den første levekårsundersøkelsen som sammenlignet LHBT+ med heterofile, kommer Statistisk Sentralbyrå sin livskvalitetsundersøkelse. Den viser fortsatt at LHBT+ skårer lavere på absolutt alle livskvalitetsindikatorer, som optimisme om egen fremtid, psykisk helse og så videre. Kun på spørsmål om meningsfull fritid er heterofile og homofile nærme hverandre i skår.⁷

10 indikatorer på subjektiv livskvalitet. Skeive og befolkningen i alt. 2020

⁶ Dobbelt-diskriminert: <https://ungefunksjonshemmede.no/ressurser/publikasjoner/arbeidsliv/dobbelminoritet-dobbelt-diskriminert-2018/>

⁷ SSB om livskvalitet per 2020: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/1-av-3-skeive-lite-tilfreds-med-egen-psykisk-helse>

Bufdir har en egen samleside med forskning og veiledere om levekår blant LHBT+ på nettstedet <https://www.bufdir.no/lhbt/>

LOVVERK OG NASJONALE FØRINGER:

Homoseksuelle handlinger var forbudt ved lov helt frem til 1972. Lesbiske, homofile og bifile har siden 1981 hatt et særlig strafferettslig vern på grunnlag av at de betraktes som en ekstra utsatt minoritetsgruppe. Først i 2020 inkluderte loven transpersoner og andre mennesker som bryter med normen for kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Siden 1982 har ikke homofili vært en diagnose. I 2019 fjernet Verdens Helseorganisasjon kjønnsinkongruens som psykiatrisk diagnose, og oppfølging av disse ble heller inkludert i manual for seksuell helse.

Felles ekteskapslov for heterofile og homofile par trådte i kraft i 2009, noe som også viste at samfunnets syn på seksuelle minoriteter og forskjellige samlivsformer er i positiv endring. I april 2016 vedtok Kirkemøtet å si ja til kirkelig vigsel av likekjønnede, og 1. februar 2017 ble det første homofile paret viet i kirken.

I 2016 vedtok Stortinget en lov som gjør det enkelt å skifte juridisk kjønn basert på en egenerklæring. Dette er et viktig juridisk framskritt for transpersoner. Samme år stemte Stortinget ned et forslag om å opprette et tredje juridisk kjønn. Fraværet av et juridisk tredje kjønn gjør at mange transpersoner opplever at der er juridisk diskriminert fordi kjønnsidentiteten deres ikke anerkjennes. Det pågår en diskusjon om dette i flere partier og organisasjoner.

I 2014 fikk LHBT+ et helhetlig diskrimineringsvern, ettersom diskrimineringsvernet tidligere kun har rammet arbeid og bolig. 1.januar 2018 kom Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven) i kraft. Lovens formål er å fremme likestilling og hindre diskriminering på alle områder. Seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er spesielt nevnt, og norske kommuner må nå rapportere på sin innsats gjennom aktivitets- og redegjørelsesplikten som det norske Likestillings- og diskrimineringsombudet har tilsyn for.

NASJONALE PLANER:

NOVA-rapporten fra 1999 ga grunnlag for stortingsmeldingen «Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Norge» (nr. 25, 2000-2001) med mål om at det skal være mulig å leve som lesbiske og homofile uten frykt for sanksjoner og diskriminering. Først i 2009 kom regjeringen med en nasjonal handlingsplan for bedre livskvalitet blant LHBT+ som videre ble fulgt opp av en ny handlingsplan mot diskriminering i 2017.

Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017–2020 «Trygghet, mangfold, åpenhet» kom i juni 2016.⁸ Planen har som mål å sikre rettighetene til de av oss som bryter med kjønns – og/eller seksualitetsnormen. Den skal også motvirke diskriminering på grunn av seksuell orientering. Planen har over 40 tiltak som dekker en

⁸ Regjeringens handlingsplan 2017:

https://www.regjeringen.no/contentassets/6e1a2af163274201978270d48bf4dfbe/lhbt_i_handlingsplan_web.pdf

rekke samfunnsområder. Regjeringen legger opp til en gjennomgående innsats for å utvikle og spre kunnskap om hvordan myndigheter, virksomheter og tjenester kan yte best mulig hjelp og støtte.

INNSATS FOR LHBT+ I ANDRE KOMMUNER:

Det var byrådsleder i Oslo, Erling Lae, som utfordret den norske regjeringen til å lage en nasjonal handlingsplan etter at Laes byråd i 2006 presenterte verdens første kommunale handlingsplan for LHBT+. Planen listet opp 40 tiltak, som fulgte opp levekårsundersøkelsen fra NOVA i 1999 og stortingsmeldingen om levekår som kom i 2001. Planen ble raskt jobbet frem etter forslag fra Arbeiderpartiets Trond Jensrud i bystyret, og tiltakene rettet seg først og fremst rundt økt likestilling (som lik rett til permisjon for skeive foreldre), økt kunnskap om LHBT+ blant kommunens ansatte og i kommunens tjenester, samt oppfølging rundt etniske minoriteter.

Den homofile byrådslederen Erling Lae (bildet) inspirerte også den homofile borgermesteren i Berlin, som i 2010 lanserte sin kommunale handlingsplan for LHBT+. Allerede i 2012 oppdaterte Berlin sin plan med en rekke nye kapitler (bildet på side 9), som kan illustrere bredden i mange av de gjeldene planene internasjonalt i dag. I sin nyeste plan, fra 2020, har Berlin blant annet dedikert kapitler for inkludering av LHBT+-flyktninger og inkludering av LHBT+-kompetanse i alle byens instanser.

Flere av kommunene som allerede har en handlingsplan er medlemmer i et nettverk av byer kalt «Rainbow Cities Network». Nettverket med base i Hannover, Tyskland, bidrar til å samle og dele gode grep som gjøres i stadig flere kommuner. Bergen har som en av de første byene signert nettverkets Memorandum of understanding som legger noen grunnleggende føringer for en proaktiv kommunal politikk for inkludering av LHBT+. Medlemmene i nettverket er byer i land som Nederland, Belgia, Tyskland, Sveits, Italia, Slovenia, Storbritannia, Spania, Tyrkia, Østerrike, Frankrike og USA, Canada og Mexico. Stadig flere byer knytter seg til nettverket og i løpet av de siste årene er byer som Istanbul (Besiktas bydel), Paris og Barcelona kommet med. Barcelona er hovedstad i regionen Catalonia som nylig har innført en lov om at alle kommuner med over 20.000 innbyggere skal ha en handlingsplan for LHBT+.

EVALUERING AV PLANENE:

Evalueringen av Oslos handlingsplan «Stolte Oslo – Handlingsplan for likeverd og frihet 2015-2018» er et godt eksempel på utfordringene også i kommuner som har hatt handlingsplaner over flere år. Funnene i evalueringen utført av Stiftelsen Mangfold i Arbeidslivet (MiA) går også igjen i lignende evalueringer i for eksempel Berlin, hvor arbeidet med nye versjoner av handlingsplanene har særlig fokus på politisk og administrativ forankring og gjennomføring.

Noen hovedfunn i evalueringene av flere planer er:

- Manglende interseksjonalitet og fokus på transpersoner.
- Manglende dialog med skeive lokale innbyggere.
- Manglende åpenhet, tillit og medvirkning hos LHBT+.
- Ordinære tjenester treffer ikke, noen skreddersydde tjenester lykkes.
- Usikkerhet om hva som er politisk mulig hos politikere og administrasjon.
- Manglende politisk og administrativ forankring og måling av effekt.
- Forsinkelser i utvikling, oppfølging og evaluering.

Tematisk er innsatsen for interseksjonalitet og dobbel- og trippeldiskriminering og situasjonen for transpersoner løftet opp i enda større grad, og man forsøker også å utvikle bedre dialog og representasjon rundt LHBT+ problematikk med sterkere grad av samarbeid med organisasjoner og råd, samt inkludering av LHBT+ kompetanse i alle relevante fora.

Men manglende dialog, tillit og åpenhet blant LHBT+ i møte med kommunene forblir en særskilt utfordring, som blant annet Berlin, Brussel og Barcelona er åpen om at de fortsatt mangler innsikt og løsninger for. Norske Bufdir gjentar det samme på vegne av norske kommuner her i Norge. Og dette er jo en av hovedutfordringene som inngår i doktorgradsprosjektet som Nesodden nå har initiert.

Kun 1 av 4 ledere og ansatte i Oslo kommune innen skole, barne- og ungdomsarbeid og eldreomsorg, var kjent med LHBTI-arbeidet i Oslo kommune, knyttet til handlingsplanen Stolte Oslo (2015-18), selv etter over ti år med dedikert lokal plan. Halvparten av respondentene svarte ja på spørsmål om behov for mer kunnskap om LHBTI, halv- parten svarte nei.

Sentrale anbefalinger som er innarbeidet i den fornyede handlingsplanen i Oslo fra 2020 er:

- Målet om økt anerkjennelse av kjønns- og seksualitetsmangfold skal kunne evalueres i lys av nasjonale målinger om holdninger til LHBTI i regi av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).
- Kommunen vil utvikle indikatorsett og verktøy for vurdering av resultater i handlingsplanen.
- Ansvar for oppfølging av tiltak er beskrevet i en egen oversikt som følger handlingsplanen.
- Kommunen vil invitere til og legge til rette for seminarer, konferanser og andre møteplasser for samhandling og dialog mellom aktørene.
- Kommunen vil bygge opp kompetanse for å tilby opplæring til sine ansatte om mangfold, likeverdige tjenester og inkluderende arbeidsmiljø.

Evalueringsrapporten anbefaler til slutt at kommunen samler arbeidet med mangfold, inkludering og likeverd i en overordnet og helhetlig plan, som ser samlet på innsatsen for kjønn-, kjønnsuttrykk- og seksualitets- mangfold, etnisk mangfold og funksjonsmangfold. Dette er også en utvikling man ser i en rekke kommuner internasjonalt.

I tillegg har man også stadig mer dokumentasjon i mindre undersøkelser, som for eksempel i byen Köln i Tyskland, som viser at betydningen av å snakke om å være regnbuevennlig, prøve ulike tiltak og det å samle lokal innsikt gir resultater. I Köln, som enda ikke har en egen kommunal handlingsplan, har man jobbet med å rekruttere LHBT+-innbyggere, ansatte og næringsdrivende til byen i mange år, og en rapport fra 2019 dokumenterer betydelig økonomisk gevinst, også fra turister som anser byen som et attraktivt og stadig mer regnbuevennlig sted å reise til.

TILTAK FOR LHBT+ I ANDRE KOMMUNER:

Denne kunnskapssamlingen baserer seg blant annet på en analyse av 12 kommunale handlingsplaner, seks norske og seks internasjonale, som alle også tar tak i spesielle lokale utfordringer rundt lokale LHBT+. Alle planene anses å være gjeldende nå, og som man ser av vedtaksdato så er det mange som ikke er fornyet.

De kommunale handlingsplanene er (satsingsområder i parentes):

- Alta (2010): Antidiskriminering
- Bergen (2021): Nyankomne innvandrere
- Oslo (2020): Sammensatt diskriminering
- Hadeland (2018): Likeverdige tjenester
- Tromsø (2017): Mobbing
- Harstad (2020): Kunnskap

- Berlin (2019): LHBT-flyktninger
- Manchester (2017): Transpersoner og ledelse
- Quebec/Montreal (2011): Bekjempe homofobi
- Chicago (2012): Folkehelse
- Seattle (2015): Unge LHBT+ og trygghet
- Sydney (2017): Velferd og likeverd

I tillegg er det studert planer og samlet erfaringer fra en rekke andre kommuner, som Stavanger, Kristiansand, Göteborg, Helsinki, Reykjavik, Nurnberg, Brussel, Barcelona, Cork og Amsterdam.

Det er også opprettet dialog og samarbeidsmuligheter med det finske LHBT+-prosjektet WeAll, som inkluderer dedikasjon til arbeidsliv og skolesektoren, samt spanske Vic Universitet i Barcelona, som er akademisk samarbeidspartner for kommuner med lokale planer for LHBT+ i Catalonia.

Tiltakene herunder er først og fremst en oppsummering av de viktigste og mest innovative tiltakene i de 12 lokale handlingsplanene som er politisk og administrativt forankret innenfor sektorer som doktorgradsprosjektet skal gi mer innsikt i.

HELSE OG OMSORG:

Helse og omsorg er blant områdene som alltid dekkes i de lokale handlingsplanene, sammen med skole og oppvekst (se herunder). Tiltakene varierer i stor grad, og i det videre er tiltak forsøkt sortert.

Noen overordnede hovedfunn er:

- Sikre kompetanse om LHBT+ ved målrettede ansettelse og bruk av skeive medarbeidere.
- Regelmessig kompetanseheving.
- Regelmessig testing av grad av inkludering (Manchester/Montreal)⁹.
- Samle lokale data og utvikling i samarbeid med akademien.
- Folkehelse og minoritetsfokus inn i alle planer.

Noen hovedfunn i eldreomsorgen:

- Sikrer pasientvenner og besøksvenner for LHBT+ (Bergen).
- Temadager om eldre under pride, på sykehjem etc.
- Sikre verdig behandling av eldre transpersoner og eldre med hiv (Oslo).

Det er imidlertid urovekkende at få planer inneholder særskilt oppmerksomhet om hiv, aids og den forebyggende behandlingen Prep, selv når planene inneholder punkter om helse. De første overleverne etter aids-pandemien, de første pasientene som med behandling har nullsmitte, er nå på vei inn i eldreomsorgen for alvor, og disse sammen med transpersoner og andre med normbrytende kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk har behov for å møte en eldreomsorg både i eget hjem og på sykehjem som ivaretar den de er. Kun Oslo og Chicago berører hiv og aids på en mer omfattende måte og legger opp til dedikert kunnskap og kompetanseoppfølging. Dette underbygges også av en algoritmeanalyse av alle ordene i de lokale handlingsplanene. Tromsø ønsker i sin plan større fokus på testing ved lokale helsestasjoner. Dette handler også om tilgangen til Prep-behandling. I Norge er dette lagt til spesialhelsetjenesten, og er i dag ikke på blå resept. Da Norge valgte på tilby denne

⁹ LGBT Foundation Monitor: <https://www.lgbt.foundation/monitoring>

forebyggende behandlingen var den til utdeling hos fastlege og på blå resept. Helsedepartementet vurderer i 2021 om ordningen skal tilbake på blå resept.¹⁰

Interesseorganisasjonen HivNorge anslår at flere hundre mennesker har unngått smitte som følge av innføringen av Prep.

Det er også verdt å merke seg at hatkriminalitet, inkludert forebyggende tiltak, varsling og oppfølging, er svært lite ivaretatt. Oslo har en av planene som særlig tar tak i oppfølging av ofte for hatkriminalitet gjennom økt satsing på Saltosamarbeidet.

Oslos tiltak retter seg også inn mot LHBT-flyktninger. Oslo og Bergen er to av kommunene i Norge som særskilt har bedt om å få bosette skeive flyktninger. Dette er et område som også handlingsplanen fra Berlin, blant annet, dekker svært godt, og en suksessfaktor er å bygge egne ressursteam rundt hver enkelt flyktning med alt fra tolketjenester, til utdanning og helsetilbud og også hjelp til å utvikle en meningsfull fritid og meningsfulle fellesskap. Samarbeid med skole, frivillige organisasjoner og idrettslag er viktige faktorer.

Bergen og Oslo er også to av kommunene som har en rekke andre tiltak:

- Egne planer rundt etniske minoriteter og seksuell helse (Bergen).
- Egne ressursteam rundt LGBT+-flyktninger (Bergen, Berlin).
- Rekruttering av skeive fosterhjem, særlig til skeive enslige mindreårige asylsøkere og andre.
- Systematisk oppfølging av utsatte og ofre for vold, æresvold og sosial kontroll.

Innsats for å forhindre seksuelle overgrep mot mennesker med nedsatte funksjonsevner, og egne seksuelle ønsker og muligheter har også fokus i noen planer. Norsk forskning fra 2020 viser at ni av ti mennesker med funksjonsvariasjoner som blir utsatt for overgrep tilhører LHBT+.¹¹

Gjennomgangen av området helse og omsorg i de kommunale planene understreker også mangelen på svar og løsninger for store deler av målgruppene.

Mangler som konkret blir adressert uten løsning er:

- Manglende (politisk) veiledning og metodikk overfor helsestasjoner, skolehelsetjeneste etc
- Mangel på treffsikre tjenester innen psykisk helse, særlig for de yngste og eldste.
- Manglende initiativ rundt rus, ikke bare narkotika, men også alkohol da avhengigheten og bruk av alkohol blant LHBT+ er høyere enn i befolkningen ellers, særlig hos lesbiske og bifile kvinner.
- Initiativ rundt usikker sex og tilgjengelige og trygge møteplasser for testing.
- Hvordan møte mennesker med ulik kjønns mangfold, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk i systemer og i hverdag? (Se også fotnote nummer 7 for metodikk).

¹⁰ Bent Høie om Prep: <https://www.hivnorge.no/nyheter/portrett-av-hoie/>

¹¹ Hvordan få trygghet i en kropp som trenger hjelp: <https://munin.uit.no/handle/10037/19191>

SKOLE OG OPPVEKST:

I de nasjonale retningslinjene for helsestasjons – og skolehelsetjenesten er det anbefalt at helsestasjonen gir kunnskap, veiledning og råd til foreldre, slik at de kan snakke med barna sine om kropp, kjønn og seksualitet, trygghet og grenser. Foreldre er viktige rollemodeller for barna sine. På 2- og 4- årskontrollene, snakker helsesykepleierne om hvordan foreldre kan styrke barnas begrepsapparat, selvfølelse, egenverd og respekt for identitet, kropp og grenser. Dette er spesifikt tatt inn i en rekke av de nye norske kommunale handlingsplanene, som i Tromsø og Oslo og understreker betydningen av LHBT+ som tema i svært tidlig alder.

Samtlige kommunale planer inkluderer krav i opplæringsloven, læreplaner og rammeplanen for barnehagene om undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold. I ny nasjonal rammeplan for barnehager fra 2017 heter det at: «Barnehagen skal fremme likeverd og likestilling uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, etnisitet, kultur, sosial status, språk, religion og livssyn. Barnehagen skal motvirke alle former for diskriminering og fremme nestekjærlighet.»

Noen kommuner, som Tromsø og Harstad, bruker altså rammeplanen for barnehager aktivt til å pålegge barnehager ekstra fokus på kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, og en rekke andre planer har klare politiske ambisjoner om å ha tilsyn med at barnehager og skoler faktisk følger opp og gjennomfører slik undervisning.

Spesielle tiltak i barnehagene er for øvrig:

- Aktivt synliggjøre variasjoner i språk, lek og litteratur.
- Inkludering rundt klær, indre trekk, ytre trekk.
- Særlig fokus på hvordan ønske nye innbyggere velkommen, med informasjon om pedagogisk opplegg og undervisning i kommunen.
- Utviklingsarbeid sammen med akademien.

Barnehagene i Harstad jobber med temaene relasjoner og livsmestring i to utviklingsarbeid. I «Ansattes relasjonskompetanse for en inkluderende barnehage» deltar de kommunale barnehagene, sammen med de andre kommunene i Sør-Troms regionen. De private barnehagene i Harstad jobber med utviklingsarbeidet «Helse og livsmestring». Begge satsingene er i samarbeid med Universitet i Tromsø, Norges arktiske universitet.

Også skolene trenger verktøy for å tematisere mangfoldet innenfor kjønn, identitet, kropp og seksualitet, noe Tromsø også favner om i sin handlingsplan hvor kommunen trekker frem lokal forskning. I masteroppgaven «Det er ikke så lett.» Undervisning om kjønn og seksualitet i skolen er hovedkonklusjonen at lærerne mangler gode verktøy og metoder for å ta opp disse temaene som en del av de aktuelle fagene, og at det i utgangspunktet er en heteronormativ «usynlig» men høyst virkningsfull referanseramme som råder. (Masteroppgave i sosiologi for lektorutdanning trinn 8-13. Idunn Marie Thode. Norges arktiske universitet mai 2017.)

Dette ønsker de lokale handlingsplanene i skolen:

- Lokalpolitikere tar ansvar for læreplaner og pensum.
- Samarbeidsmøter med elevrådet.
- Løfte frem og ansette LHBT+ i skoler, inkludert SFO og som miljøarbeidere.

- Samarbeid med foreldre til LHBT+ og LHBT+-foreldre.
- Rapportere på «mobbeparagrafen» og ha gode varslingsrutiner.
- Flere lokale pilotprosjekter rundt forebygging og håndtering av trakassering, vold og hat.
- Straffeskjerpning i megling/konfliktråd.
- Samspill med videregående skole om seksualundervisning.
- Dialog og informasjon til alle foreldre og foresatte om LHBT+.
- Kjønnsnøytrale toaletter.

Ingen av de norske kommunene med handlingsplaner oppgir at de har ikke registrert meldinger som omhandler forakt for seksuell orientering etter «mobbeparagrafen», § 9 A i Opplæringsloven. Men som Harstad skriver; «Vi antar likevel at det foregår mobbing som gjelder seksualitet, eller bruk av ordet «homo» som negativ betegnelse. Nasjonale undersøkelser viser at dette fortsatt skjer i et ganske stort omfang.»

KULTUR OG MILJØ:

Oppsummert handler mange av tiltakene om betingelser for offentlig finansiering og bruk av offentlige steder. Kraften i skeiv kunst, kultur og underholdning blir også trukket frem i forbindelse med innkjøp og arrangementer.

Kommuner med lokale handlingsplaner for LHBT+ vektlegger også dette innen for eksempel frivillighet og idrett:

- Har tilgjengelig litteratur og informasjon om kjønn-, kjønnsuttrykk- og seksualitetsmangfold på flere språk.
- Bidrar til at idrettslag og frivillige organisasjoner for ungdom og voksne oppleves som inkluderende gjennom å bidra eller stille krav om opplæring av særlig mennesker med leder- og tillitsverv med utgangspunkt i nulltoleranse mot diskriminering, mobbing og trakassering.
- Legger føringer for støtte gjennom hall- eie, anleggstilskudd og andre tilskudd. (Alta med flere).
- Krever retningslinjer for inkludering i vedtekter og annet.
- Krever årlig gjennomgang av Idrettsforbundets retningslinjer mot seksuell trakassering og overgrep. (Hadeland).

Kommuner med lokale handlingsplaner vektlegger også følgende i kultur og uteliv:

- Kontroller, kurs, veiledning og dialog med utelivsbransjen.
- Stille betingelser for skjenke- og serveringsbevilling.
- Varslingstjeneste og systematisk oppfølging av utsatte.
- Samarbeider med utelivsbransjen, turistnæringen og andre næringsaktører om å bygge omdømme som regnbuevennlig.
- Promoterer skeive fritidsaktiviteter og kulturtilbud.
- Samarbeider om Pride og promotere synlighetsdager.
- Bevarer og bruke egen skeiv historie, og samarbeide med Skeivt Arkiv.
- Utpeker Regnbueplass eller Regnbuetrapp (Oslo, Bergen).

MER INKLUDERING:

Kommunene veksler ofte i ambisjonene i ordbruken i planene. Det skrives om likestilling, mangfold og inkludering litt om hverandre, og noen planer (Hadeland og Berlin) er flinkere til å bruke ordet inkludering i sammenheng med inkluderende tiltak, viser en algoritmeanalyse av alle ordene i de tolv ulike lokale handlingsplanene (se bilde). Likestilling betyr at alle personer skal ha like rettigheter og muligheter i samfunnet. Mangfold er definert som variert og sammensatt. Inkludering innebærer at alle hører til og tar del i fellesskapet

Hadeland.g	4510	4510	29	https://fordata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_11#§9a-1-2	Mangfoldsperspektiv	skal gruppe planlegging og gjen-	nomf mangfold*
Hadeland.g	4578	4578			gjennomføres i personalet	annethvert år. • LHB	sentrets miniguide om
Hadeland.g	4637	4637			for elevene, deriblant bøker som utfordrer kjønnsroller og speller		inkluderende mangfold234
Hadeland.g	4672	4672			tematikk: https://www.budfor.no/tbdr/		inkluderende praksis Tips og
Hadeland.g	4969	4969			ansatte tilknyttet helsestasjon for ungdom. • LHB	sentrets miniguide om	inkluderende
Hadeland.g	5216	5216			for ansatte i barn- og ungdomstjenesten. • LHB	sentrets miniguide om	inkluderende
Hadeland.g	5232	5232			• Relevant informasjon og skjemaer gir et nytt uttrykk og		inkluderende
Hadeland.g	5459	5459			Delmål: • Organisasjoner, foreninger og lag har et		inkluderende
Hadeland.g	5526	5526			seksuell trakassering og overgrep. 39 • LHB	sentrets miniguide om	inkluderende
Hadeland.g	5614	5614			har et stabøks nye hjemmedrakt • Fotballens 7 skive bud: https://www.fotball.no/		inkludering
Hadeland.g	5954	5954			å tilpasse informasjonmateri- ell og skjemaer til et nytt uttrykk og		inkluderende
Hadeland.g	5974	5974			og sosial43 gjennomføres annethvert år. • LHB	sentrets miniguide om	inkluderende
Hadeland.g	6032	6032			sek. suvell-helse-lokalt-folkehelsearbeid • Skjev i helse-Norge, rapport utført av		Likestillingsvesent-
Hadeland.g	6211	6211			gjennomføring av et slikt program må sørge for å		inkludere
Hadeland.g	6772	6772			tjenester og i hjemmabaserte tjenester. • LHB	sentrets miniguide om	inkluderende
Hadeland.g	6829	6829			og Akerhus sin fagressurs om skive seniorev -guide til		inkluderende
Hadeland.g	7201	7201			ikke kan se. Vi har som ansvar å vise		mangfoldet
Hadeland.g	7302	7302			og andre i vårt samfunn fremover må gjenspeile mer av		mangfoldet
Hadeland.g	7321	7321			38 Hovedmål: Kommunene på Hadeland skal kommun- nivåene		mangfold
Hadeland.g	7333	7333			tekt og bilder. Delmål: • Kommunene skal ha		inkluderende
Hadeland.g	7337	7337			Delmål: • Kommunene skal ha inkluderende språkbruk og vise		mangfold
Hadeland.g	7351	7351			nettsteder og sosiale medier. • Kommunene skal ha		inkluderende
Hadeland.g	7355	7355			medier. • Kommunene skal ha inkluderende språkbruk og vise		mangfold
Hadeland.g	7389	7389			og samarbeidspartnere i og utanfor kommunen til å vise		mangfold
Hadeland.g	7438	7438			• Lag sjekklister for å se om illustrasjonsbildene er		inkluderende
Hadeland.g	7457	7457			samm. arbeider om å opparbeide en bildebank som gjen- speiler		inkludering
Hadeland.g	7459	7459			om å opparbeide en bildebank som gjen- speiler inkludering og		mangfold
Hadeland.g	7477	7477			sider, i alle enheter for å sørge for et		inkluderende
Hadeland.g	7480	7480			et inkluderende språk. • Tilpasse skjemaer til nytt uttrykk og		inkluderende
Hadeland.g	7504	7504			person som ser over alle kommunikasjons utd for å sikre		inkluderende
Hadeland.g	7714	7714			med et bestemt kjønn. Det er derfor vanlig å		inkludere
Hadeland.g	8538	8538			interaks i et parap- lybegrep som viser til kroppslig		mangfold
Hadeland.g	9199	9199			transpersoner eller skive. Begrepet LHB-personer kan virke mer		inkluderende
Hadeland.g	9319	9319			det internasjonale sym- boliet for lesb. bvegelsen. Regnbuen står for		mangfold
Hadeland.g	9894	9894			drag king eller transperson om seg selv. Transvestitter er		inkludert
Hørdal.od	138	138		 5 Sammen for et		inkluderende

En gjennomgang av noen av de mest inkluderende tiltakene gir følgende:

- Bruke inkluderende språk i sin språkprofil og i kommunikasjonen i og fra kommunen.
- All PR er fri for stereotyper og klisjeer.
- PR inkluderer bilder og representasjon av minoriteter, også uten at innholdet handler eksplisitt om minoriteter.
- I stedet for «de og oss» så skriver man «de av oss» ...
- Ha LHB+-representanter i alle utvalg, råd og organisasjoner (Berlin).
- Støtte lokale skive organisasjoner, inkludert støtte til skive arrangementer og opplæringstiltak for både ansatte og frivillige.
- Øke samarbeide med sivile aktører og organisasjoner – særlig flerkulturelle organisasjoner og religiøse organisasjoner.
- Dialog med sivilsamfunnsledere og utfordre miljøer og trossamfunn (Bergen).
- Utvikle lokalt politisk standpunkt på lokal, nasjonal og internasjonal politikk som berører LHB+, som for eksempel konversjonsterapi og behandlingstilbud for transpersoner og mennesker som bryter normer for kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.
- Samle lokale data om egne LHB+ i alle lokale undersøkelser og gjennomganger.
- Skape utvikling i samarbeid med lokal akademia eller andre relevante institusjoner.

VELVÆRE OG TRYGGHET FOR ALLE INNBYGGERE:

Kommuner som Sydney¹², som påberoper seg at to av ti innbyggere er skeive, og byer som Cork og New York er alle komuner som jobber med mer allmenne planer hvor minoriteter blir møtt med interseksjonelle tiltak. Slik forsvinner også symbolord og kjennemerker som vi er vant med fra de lokale planene for LHBT+. Det er for tidlig å vurdere effekten av disse, men dette vil bli fulgt opp i prosjektet.

Social Sustainability Policy & Action Plan

Experiencing belonging

"When it comes to the character and the values of our society, it really is up to us. We can have a powerful influence on the state of the various communities we belong to... in the neighbourhood, the workplace, the sporting association, the local club... How we contribute to the resolution of life - in our own family, street, suburb or town - will ultimately help to determine the big picture."
Hugh Mackay, Australian social researcher, 2017¹³

In practice, what does a truly inclusive and connected inner-city Sydney look and feel like? It may be experienced by walking, riding or travelling in a wheelchair or mobility scooter down a local street, with someone you like, dressed however you like, and feeling safe and comfortable.

It may involve being welcomed at a new local cafe; chatting with a neighbour, new parents at your child's school, or with a new-comer to the off-leash dog park or local community garden.

Calling Sydney home

A connected city is essentially one where people feel a sense of belonging; they feel 'at home'.

We can call Sydney home when we can share our strengths and challenges, cultures, histories, identities and personal stories with those around us. It feels like home when we feel safe and welcome, and have a sense of belonging - to our local community, our neighbourhood and the wider city.

What you said:

Public spaces

A key theme that emerged from the consultations was the role of high quality public spaces and community facilities in connecting people in an increasingly busy and disconnected city.

Many participants said public spaces and social infrastructure were important for encouraging and supporting diversity. They pointed to the need for spaces and facilities that respond to the many different needs of our communities, and that welcome people of all ages, cultures, abilities, socio-economic backgrounds and ideologies.

By bringing together diverse social groups, public spaces enable mutual understanding and respect. One commentator told us they want to live in a city with:

"Public spaces where people are invited and encouraged to use the space and interact with each other, no matter what their socio-economic status is."
Residents, Woodlawn, Community Wellbeing Survey, 2016

Facilities such as community and recreation centres were identified as essential social infrastructure, as were green and open spaces. People said they want spaces with facilities that encourage interaction, such as play equipment and barbecues. They also acknowledged the importance of informal interaction. Several people talked about the role of pets in connecting strangers:

"Community space is very important, such as green parks that are well used and located after, e.g. markets, places designed for pets and a mix for ages."
Sector stakeholders, public consultation, 2016

Sydney 2030 Green Strategic Framework

47

Blant tiltakene i de mer allmenne planene er:

- Ha folkehelse, inkludering og minoritetsfokus i alle kommunenes planer.
- Initiativ til felles velvære og trygghet, med blant annet tilgjengelige og trygge offentlige møteplasser og sosial infrastruktur med samfunnshus, fritidsklubber, parker, sted for dyr, gode lysløyper og stier, belysning rundt skolebygg og andre offentlige bygg etc.
- Tilgang til skoler, bibliotek, samfunnshus utenom vanlige åpningstider, fordi folk trenger å treffes.

¹² Sustainable Sydney: <https://www.cityofsydney.nsw.gov.au/sustainable-sydney-2030>

- Godt utbygd bredbånd rundt offentlige bygninger, som er tilgjengelig døgnet rundt for publikum.
- Skoleringstiltak for ansatte og tiltak for universell utforming rundt for eksempel idrettshaller og svømmehaller.
- Kjønnsnøytrale toaletter og garderober.
- Initiere nabolagskontakt, bidra til å skape gode nabolag i særlig blokkbebyggelser som ofte skaper mer isolasjon, særlig om en flytter fra større frittliggende boliger.
- Styrke kulturell utveksling lokalt.
- Bruk av tredje kjønnskategori.
- Fleksible og tilrettelagte bostedsmuligheter, som billigere boliger for unge, tilstrekkelig beredskapshjem og fosterhjem for LHBT+ og med LHBT+, livsløpsboliger etc.

KOMMUNENE SOM ARBEIDSGIVER:

Arbeidsgivere er etter loven pålagt å jobbe aktivt, målrettet og planmessig for å forebygge diskriminering og sikre inkludering av LHBT+. Flere av kommunene med egne kommunale handlingsplaner har skrevet om dette i egne kapitler, som handlingsplanen for Hadeland, Bergen, Oslo, Manchester og Berlin. Av andre kommuner internasjonalt anses Göteborg i Sverige for å være verdensledende på personalpolitikk og inkludering av LHBT+. I en undersøkelse fra Göteborg i 2018 svarte rundt to tredjedeler av skeive ansatte at de var åpen for rundt halvparten av sine kollegaer. Göteborg er blant de få kommunene internasjonalt som har egen handlingsplan basert i forskning om egne innbyggere¹³. En annen kommune, Köln, kan slå fast at ønsket om å tiltrekke seg skeive ansatte og nye skeive innbyggere og næringsdrivende har gitt effekt. Köln har nesten dobbelt så høy åpenhet blant sine innbyggere enn gjennomsnittet i Tyskland på 6,9 prosent som svarer på spørsmål om seksuell orientering og åpenhet.

Felles for de beste kommunene er at tiltakene dekker hele det personalpolitiske området, som blant annet inkluderer rekruttering, lønns- og arbeidsvilkår, forfremmelse, utviklingsmuligheter og beskyttelse mot trakassering.

En studie som Forskningsstiftelsen Fafo gjennomførte for Bergen kommune i 2010 fant at LHB-ansatte opplevde lite diskriminering, og at arbeidsmiljøet i hovedsak var inkluderende (Grønningsæter & Lescher-Nuland 2010). Studien fant også at ansatte flest hadde positive holdninger til lhb-personer, men at det var noe større forekomst av negative holdninger i **teknisk sektor og i skolene**. I en kunnskapsgjennomgang fra Fafo om LHBT i arbeidslivet (Bakkeli og Grønningsæter 2013) presenteres det funn fra forskning både fra Norge og andre land. Generelle funn her er at det å være åpen om seksuell orientering på arbeidsplassen generelt gir større selvtilit og høyere jobbtillfredshet, at det fører til bedre samarbeidsrelasjoner med kolleger, større produktivitet og mer effektivitet. Studien finner videre at det å ha policy og planer for inkludering på arbeidsplassen spiller

¹³ Arbeidsmiljø i Göteborg (2018): <https://goteborg.se/wps/wcm/connect/df83a844-897d-43d4-9188-19ce5adf4886/Normer+som+skaver+-+Hbtq-personers+sociala+arbetsmilj%C3%B6+i+G%C3%B6teborgs+Stad.pdf?MOD=AJPERES>

en viktig rolle for hvordan LHB-personer opplever arbeidsplassen, og for hvor godt de fungerer i jobben. I tillegg er det viktig hvilke holdninger og oppfølging ledelsen viser i praksis.

Den amerikanske LHBT+ organisasjonen Stonewall har utviklet veiledningskonsepter for inkludering av LHBT+ på arbeidsplassen.¹⁴ Også Göteborg har manualer og veiledning, og i Norge tilbyr FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold også kompetanse, veiledning og undervisning.

En rekke av kommunene med handlingsplaner har satt av midler til regelmessig kursing og opplæring fra skeive interesseorganisasjoner. Hadeland er en av kommunene som har sagt at de ønsker kursing for sine ansatte annethvert år. I Tromsø har kommunen årlig satt av rundt 700.000 krone til skolingstiltak fra organisasjoner som FRI, Skeiv Ungdom, Skeiv Verden og Salam.

¹⁴ Stonewall: <https://www.stonewall.org.uk/creating-inclusive-workplaces/workplace-equality-indices/uk-workplace-equality-index>